

KİTAP İNCELEMESİ

Mülkiye'nin 160. Kuruluş Yıldönümü ve Kalıcı Bir Eser

Orhan Çelik, Can Umut Çiner, Abdullah Pekel (Yay. Haz.),(2021), **Türkiye'nin Modernleşme Süreci ve Mekteb-i Mülkiye**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 626.

Mülkiye'nin kuruluşunun 160. Yıldönümü nedeniyle, 2019 yılında SBF (Mülkiye) bir sempozyum düzenledi. Farklı kurumlardan geniş bir kesimin sunumları son kertede 807 sayfalık bir kitaba dönüştü. *Türkiye'nin Modernleşme Süreci ve Mekteb-i Mülkiye* başlığıyla on iki bölümden oluşan bir kitap ortaya çıktı. Ali Çankaya'nın sekiz ciltlik *magnum opus*'undan sonra bu eser, Mülkiye tarihini ülkenin makro gelişim sürecine yerleştiren değerli bir eser oldu. Öncelikle kitabı yayına hazırlayan Orhan Çelik, Can Umut Çiner ve Abdullah Pekel'den oluşan ekibi kutlamak gerek.

Katılımcılar, Türkiye'de tarihçiliğin ve sosyal bilimlerin gelişimi doğrultusunda farklı açılardan Mülkiye'yi ele aldılar. Sosyal ve beşeri bilimlerin Mülkiye bünyesinde gelişiminden Türk siyasal hayatında Mülkiye'nin ve Mülkiyelilerin oynadığı role, Mülkiye'nin Amerikan etkisine girmesiyle yörünge değiştirmesinden Mülkiye'deki kültür, sanat, spora kadar çok geniş bir alanda özgün katkılarda bulunuldu.

Mülkiye, Tanzimat sonrası çağdaş devlet yapılanması için ülke yönetimine üst düzeyde yönetici yetiştirmekle kalmamış, bir bilim yuvası olarak Batı'da 19. yüzyılla birlikte olgunlaşmaya başlayan sosyal ve beşeri bilimleri Türkiye'de getirmişti. Osmanlı toplumunun Enderun zihniyetinden koparak rasyonel bir dünyaya adım atışını simgeleyen bu gelişim, uzun kertede Cumhuriyet Türkiye'si'ne doğru atılan önemli bir adım oldu. Sosyal ve beşeri bilimlerde iktisat, maliye, istatistik, hukuk, tarih, coğrafya, antropoloji, etnografya ve daha birçok alanda ilk ders kitapları Mülkiye'de okutuldu.

Mülkiye, uzun bir süre eşraf ve ekabir çocuklarını devlet yönetimine kazandırmaya yönelik bir kurum olarak kaldı. Sınırlı eğitim olanaklarının olduğu bir ülkede bu son derece normaldi. Osmanlı topraklarının değişik yörelerinde Mülkiye'ye gelinir, mezun olduktan sonra kimileri merkez yönetiminde görev alırken, farklı yörelerden gelenler de kaymakam ve vali olarak kendi coğrafyalarına dönerlerdi. Tabii bu amaçla Mülkiye'de çağdaş sosyal sosyal ve beşeri bilimler yanı sıra “lisan-ı erbaa” diye bilinen Osmanlı topraklarında konuşulan dört dili de ayrıca öğretilirdi. Bunlar Rumca, Ermenice, Arapça ve Bulgarcaydı. II. Meşrutiyet'te ulus-devlet inşa sürecine kadar bu böyle devam etti. Cumhuriyet'in eşitlikçi anlayışı Mülkiye'nin kapılarını toplumun geniş kesimine açılmasıyla sonuçlandı. Öğrencilerin önemli bir kesimini bundan böyle devlet okuttu. İç çamaşırından harçlığına kadar her türlü gereksinimini devlet sağladı. Bildiğim kadarıyla bu benim öğrencilik yıllarımda, 60'lı yıllarda da sürüyordu. Böylece Mülkiye öğrencisi daha Mülkiye'ye girerken devlete kapılanıyordu. Mezuniyette iş aramasına gerek yoktu.

160. yıl kitabı bir kez daha Mülkiye'nin Türkiye'nin çağdaşlaşma sürecinde ne denli önemli bir işlev gördüğünü ortaya koydu. Çağdaş, rasyonel bürokrasi Mülkiye'nin kuruluşuyla birlikte doğdu. 19. yüzyılda Osmanlı'nın Batı'ya açılan belli başlı dört eğitim kurumu vardı. Bunlar, Harbiye, Mülkiye, Tıbbiye ve Galatasaray idi. İlk üçü Osmanlı'nın yüksek okulları olarak 20. yüzyıla devrolundu. O yıllarda Darülfünun birkaç kez açılıp kapanmasına karşın henüz kimliğini kazanmamıştı. Galatasaray Sultanisi ise lise düzeyinde bir eğitim kurumuydu.

Osmanlı'nın Batı karşısında güçsüz kalışı sonucu III. Selim'den itibaren çağdaş anlayışta bir dizi okul kurulmaktaydı. Darümuallimin, Mekteb-i Tıbbiyye, Mekteb-i Harbiyye, Topçu, İstihkâm Mektebi, Bahriye, Ziraat Baytar Mektepleri Abdülmecid dönemine kadar açılmış okullardı. Bunlara, 1859 yılında Mülkiye eklendi. Harbiye Osmanlı'nın Batı karşısında uğradığı yenilgilere bir yanıt olarak kurulmuştu. Çağdaş askerlik ve savaş sanatı Osmanlı'nın ayakta kalması için kaçınılmaz bir beklentiydi. Tıbbiye'nin kuruluşu ise 19. yüzyılla birlikte insana odaklanan tıp bilimindeki gelişmelerin izini sürmeyi ve bir türlü beşerî sermayesini Avrupa standartlarda geliştiremeyen Osmanlı'nın insanına sahip çıkma kaygılarını taşıyordu. Mülkiye ise Tanzimat reformlarının bir sonucuydu. Yeni bir devlet yapılanması artık geçmişin “kalemiye” diye nitelenen devlete kapılanmış devlet ricalinin üstesinden gelemeyeceği bir bilgi birikimini gerektiriyordu. İşte bu gerekçelerle Weber'in vurguladığı profesyonel bürokrasinin ihdası Osmanlı için de kaçınılmaz olmuştu. Mülkiye'nin tarihi bir anlamda, Türkiye'de çağdaş bürokrasinin evrimini gündeme getiriyordu.

Mülkiye tarihi aslında dört ayrı evreden oluştu. 1859'da kuruluşundan yola çıkarsak 1859-1877 arası kendine özgü gelişkin bir “ıdadî” idi. Ama o tarihlerde Batı'ya öykünülerek kurulmakta olan idadîlerden çok farklı bir

müfredatı vardı. İlk evrede Mekteb-i Fünûn'u Mülkiye diye bilinegeldi. Bir süre sonra Mekteb-i Mülkiye oldu. Abdülhamid'le başlayan ve okulun Ankara'ya taşındığı tarih 1936'ya kadar uzanan ikinci evre önce bir yüksek okula dönüştürüldü. Padişahın himayesi altına alınışı nedeniyle Mekteb-i Mülkiye-i Şahane oldu. Abdülhamid ertesini tekrar Mekteb-i Mülkiye oldu. Cumhuriyet'te ise Türkçede dil duyarlılığı sonucu Mülkiye Mektebi diye adlandırıldı. 1935 sonrası ise Atatürk'ün isim babalığıyla önce kısa bir süre için "Siyasal Bilgiler Okulu"sı, sonra Siyasal Bilgiler Okulu oldu. O tarihlerde Türkiye dil devrimini yaşıyordu. Mektebin karşılığı olarak Atatürk "okula"yı önermişti. Ardından "okul" benimsendi. 1946 Üniversite kurumlarının yeni yapılanması sürecinde Okulun fakülteye dönüştürülmesi gündeme geldi. Bu evrede üç ayrı ad önerildi. Hükümetin önerisi Siyasi ve İktisadi İlimler Fakültesi idi. Okulun özellikle 1935 sonrası Maliye Vekaleti'ne mezun vermesi nedeniyle adının İktisat Fakültesi olması ikinci bir seçenek oldu. Ancak Siyasal Bilgiler Atatürk'ten kalan bir yadigârdı. O nedenle tıpkı Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi gibi fakültenin adı korundu. Atatürk'ün adlandırdığı şekliyle Siyasal Bilgiler olarak kalması uygun görüldü. 1950'de Ankara Üniversitesi bünyesine katılarak Siyasal Bilgiler Fakültesi oldu. Atatürk'ün kurumun yeni adı konusundaki öngörüsü son derece anlamlıydı. Zira 1950'lerden sonra kültür dünyasında Anglo-Sakson etki Siyasal Bilgiler'in hukuk alanından adım adım siyaset bilimine yönelmesine neden oldu. Bir süre Siyasal mezununun birkaç fark dersi vererek Hukuk Fakültesi mezunu olma hakkı kaldırıldı. Hukuk alanı hukuk fakültelerine bırakıldı.

1858 tarihli kuruluş nizamnamesinde okulun kaymakamlık ve kaza müdürlüğü gibi mülkiye âmirleri, mal müdürlüğü gibi maliyeciler yetiştirilmek üzere kurulduğu kaydediliyordu. Babıali hükümet dairelerinde maaşsız ya da çok az maaşlı olarak çalışan ve yaşı otuzu geçmemiş katiplerle, ilk öğrenim görmüş gençlerden seçme sınavıyla öğrenci alınması öngörülmüştü. Fakat ilginçtir, kuruluş evresinde okuldaki ders müfredatı o gün için devrim niteliği taşıyabilecek zenginlikteydi. Fenn-i Hat (yazı yazma), İnşâ (Kompozisyon), Hesap ve Hendese-i Ameliyye (Matematik ve Geometri), Tarih, Coğrafya, Kavânin-i Cedide-i Saltanat-ı Seniyye (Osmanlı Devleti'nin Yeni Kanunları), Hukuk-ı Mîlî (Devletler Umumî Hukuku), Muahedât-ı Devlet-i Aliyye (Osmanlı Devleti'nin Andlaşmaları), Ekonomi Politik ve İstatistik o tarihlerde okutulan derslerdi. Bu ders listesi Tanzimat'ın ne denli farkı bir anlayışla yola çıktığını gösteriyordu ve bu Mülkiye'ye özgüydü. Her ne kadar 1868'de Mekteb-i Sultânî ile birlikte Osmanlı topraklarında benzer Batı tarzı derslerin okutulmasına başlanmışsa da, Mülkiye'nin Batı'ya dönük eğitimde öncülüğü göz ardı edilemezdi. İdadî olmasına karşın devlet yönetiminde görev alacak kişiler için gerekli dersler programda bariz bir biçimde görülebiliyordu. Osmanlı Devleti'nin Yeni Kanunları, Devletler Umumî Hukuku Osmanlı Devleti'nin Andlaşmaları, Ekonomi Politik, İstatistik bunlar orta dereceli bir okulun ders

programında beklenenden çok farklı derslerdi. Bu açıdan, kuruluş evresindeki Mülkiye o tarihlerde giderek yaygınlaşan idadîler seviyesinde bir okul olarak değerlendirilmesi olanaksızdı. Mülkiye daha kuruluş evresinde yeniliklerle donatılmıştı. Batı'ya dönük yüzü daha ilk programlarında gözlemleniyordu.

Mülkiye Abdülmecid döneminde kurulmuştu. Abdülhamid'e kadar sırasıyla iki, üç, ve dört yıllık bir idadî olarak kaldı. 1877'de ise yüksek okula dönüştü ve ilk dört yıla üç yıl daha eklendi. Böylece bir süre yedi yıllık bir eğitim kurumu olarak devam etti. 20. yüzyılın başında ilk dört yıl ayrıldı ve Mercan Mülkiye İdadisi oldu.

Sempozyumda Mercan Mülkiyesi üzerine de bir tebliğ yer aldı. Mercan İdadisi önemliydi, zira birçok ünlü orta öğrenimlerini bu okulda görmüştü. Mehmet Fuat Köprülü, İsmail Hakkı Uunçarşılı, Süheyl Ünver, Muhsin Ertuğrul, Remzi Oğuz Arık, Falih Rıfkı Atay, Refik Koraltan Mercan idadîsi mezunlarındandı.

İkinci Dünya Savaşı ertesini Türkiye yörünge değiştiriyor, soğuk savaş sonrası Amerika'nın kültür çıkartması sonucu Türkiye'de "devlet" anlayışında farklı bir yönelim gündeme geliyordu. Kamu yönetimi ve siyaset bilimi artık geleneksel Kıta Avrupası hukuk eksenli eğitiminin yerini almaya başlıyordu. Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü (TODAİE), Siyasi İlimler Derneği, Basın Yayın Yüksek Okulu gibi kurumlar Mülkiye çatısı altında doğdu. Bu arada İdari, Mali ve Siyasi şubelere 1966'dan sonra İşletme eklendi. 1980 sonrası ise bölüm sayıları çoğaldı. Sosyal politika ayrı bir ilgi alanı oldu.

Mülkiye, devletle olan ilişkisinde tekel konumunu uzun süre sürdürdü. Kamu kurumlarının giriş sınavlarında Siyasal Bilgiler adı özellikle belirtiliyordu. Nitekim değerli hukuk ve siyaset bilimcimiz Tarık Zafer Tunaya Ankara'daki SBF'ye özenerek İstanbul Üniversitesi'nde, kurmakta olduğu fakültenin adını, kendince "siyasal bilgi" sözcüğünü düzelterek "siyasal bilim" koymuştu. Böylece İstanbul'da bir "replika" Siyasal Bilimler Fakültesi kurulmuştu. Kısa sürede "siyasal bilim" in kamu sınavlarına giriş için kabul görmediğini görülünce İstanbul "replika"sının adının "siyasal bilgi"ye dönüştürülmesi kaçınılmaz oldu. Bugünlerde, Ankara SBF'si kendinin farklı konumunu vurgulamak için SBF yanına (Mülkiye)'yi de koyma gereği duyuyor. Son zamanlarda İstanbul SBF mezunları da "İstanbul Mülkiyesi" diye bir terim üretme gereği duydular.

"Mekteb-i Mülkiye" günümüzde tarihsel evrimimiz açısından da farklı bir anlam taşıyor. Cumhuriyet Türkiye'si'nin ilk evrelerinde "süreklilik ve kırılma" bağlamında Osmanlı dışlanırken bugün artık "süreklilik" bir başka vurgu alıyor. Cumhuriyet Türkiye'si her ne kadar köklü bir devrim niteliği taşıyorsa da ülkenin geçmişle bağının yadsınamayacağı artık kabul görüyor. Bugün artık, Cumhuriyet

Türkiyesi'nin ilk yıllarında kullanılan "Mülkiye Mektebi" ile de yetinmeyerek Osmanlıcaya özgü bir tamlamayla "Mekteb-i Mülkiye"yi kullanıyoruz.

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi yayını olan *Türkiye'nin Modernleşme Süreci ve Mekteb-i Mülkiye* işte bu denli önemli bir kurumun geçmişine ışık tutan değerli bir çalışma oldu. Ali Çankaya'nın *Mülkiye Tarihi*'yle birlikte, Türkiye'de tarihsel süreci yazılı kültürde en ayrıntısıyla ele alınmış kurum olarak Mülkiye Mektebi eğitim tarihimizde başı çekmiş oldu. Darısı diğer eğitim kurumlarımızın başına...

Prof. Dr. Zafer Toprak
Boğaziçi Üniversitesi (E).